

Vzdělání a vzdělávání

**Vzdělání obyvatel ČR a jeho sociologické souvislosti.
Vzdělávání v současné společnosti (vybrané aspekty).**

Současná česká společnost

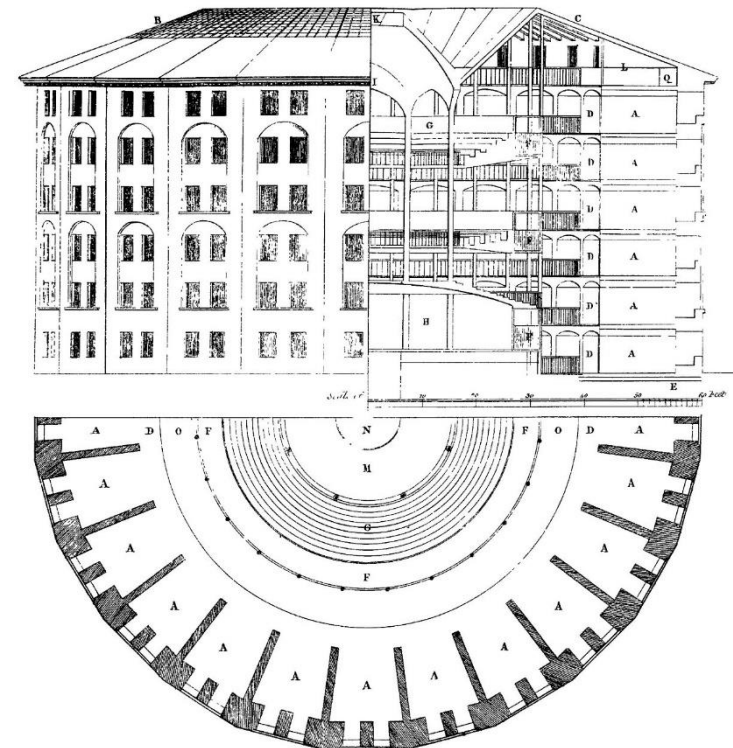
23. října 2018

Jakub Mlynář

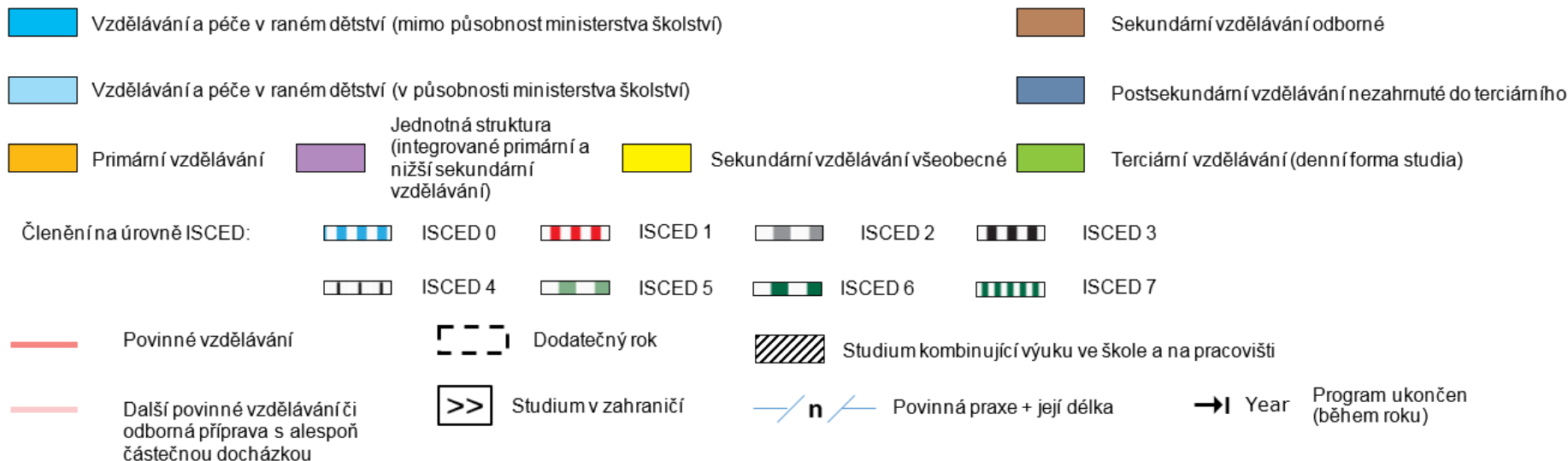
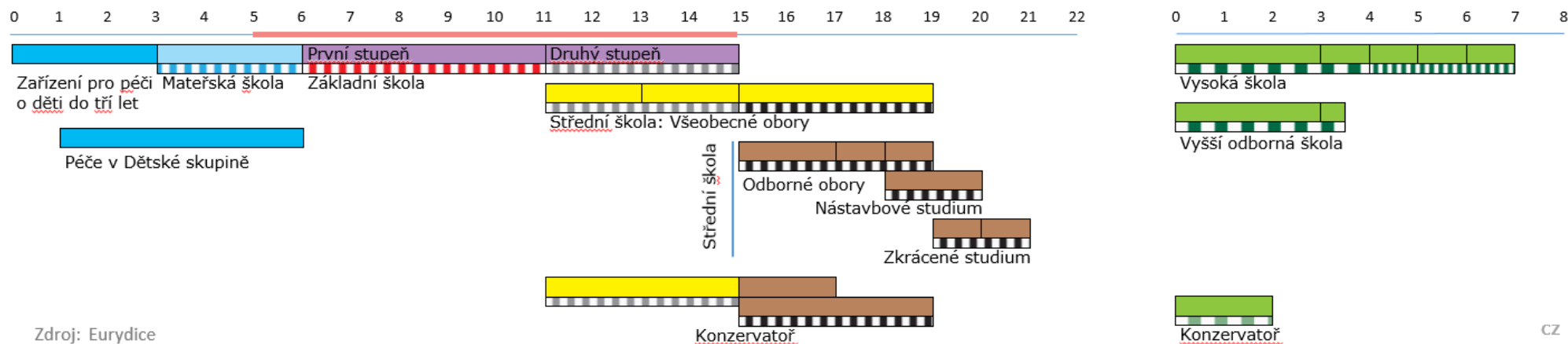
jakub.mlynar@ff.cuni.cz

Sociologické pohledy na vzdělávání

- **Max Weber** – proces racionalizace
- **strukturní funkcionalismus** – meritokratické pojetí
- **Pierre Bourdieu** – legitimizace reprodukce nerovností
- **Michel Foucault** – disciplinace
- **radikální přístupy** (např. I. Illich)

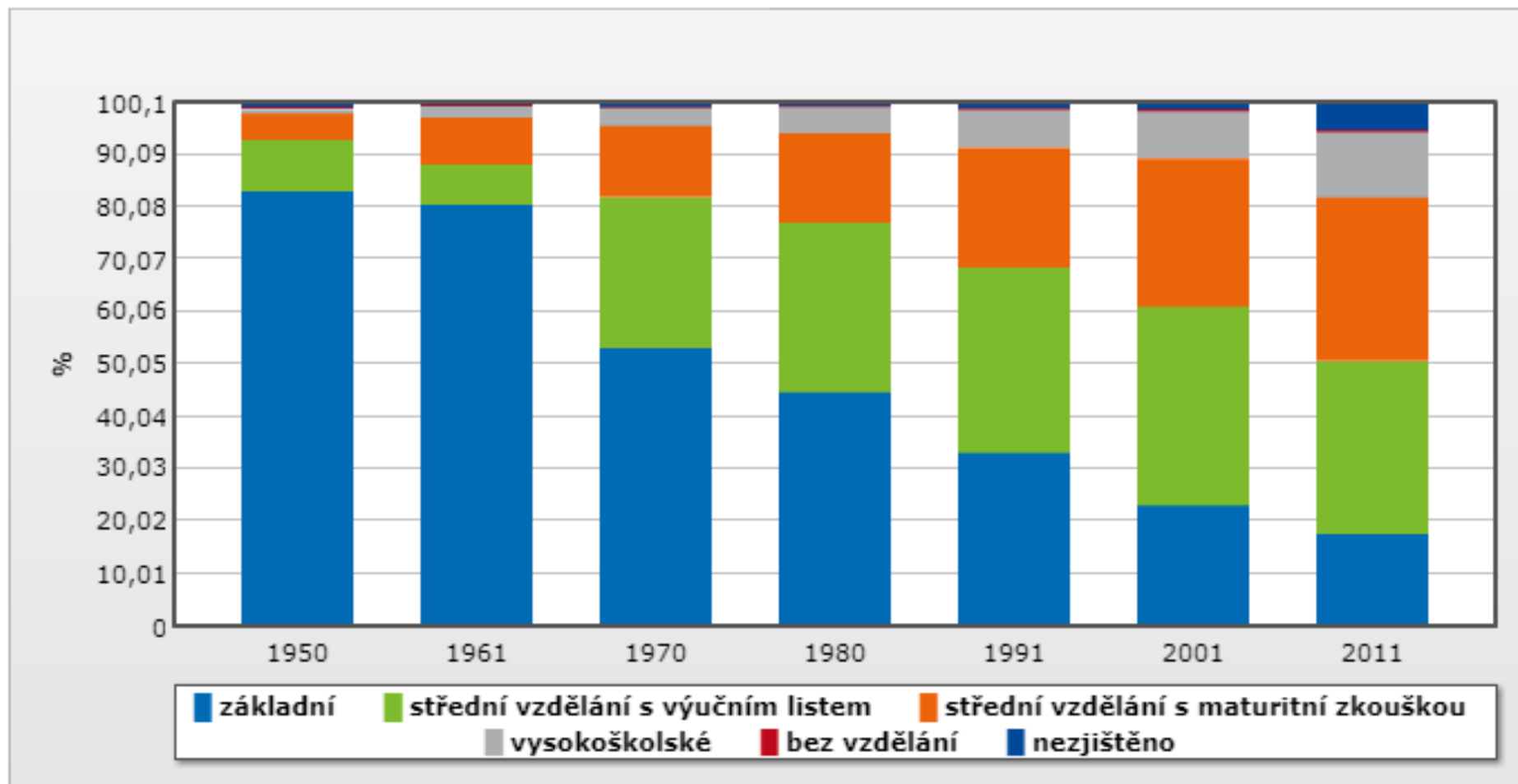

Vzdělávací systém v ČR

Vzdělanost obyvatel ČR

Obyvatelstvo podle dosaženého vzdělání

Zdroj dat: Sčítání lidu, domů a bytů

Vzdělanost obyvatel ČR

Podíl vysokoškolsky vzdělaných z celkového počtu osob ve věku 15 a více let (2017, v %)

Zdroj: ČSÚ

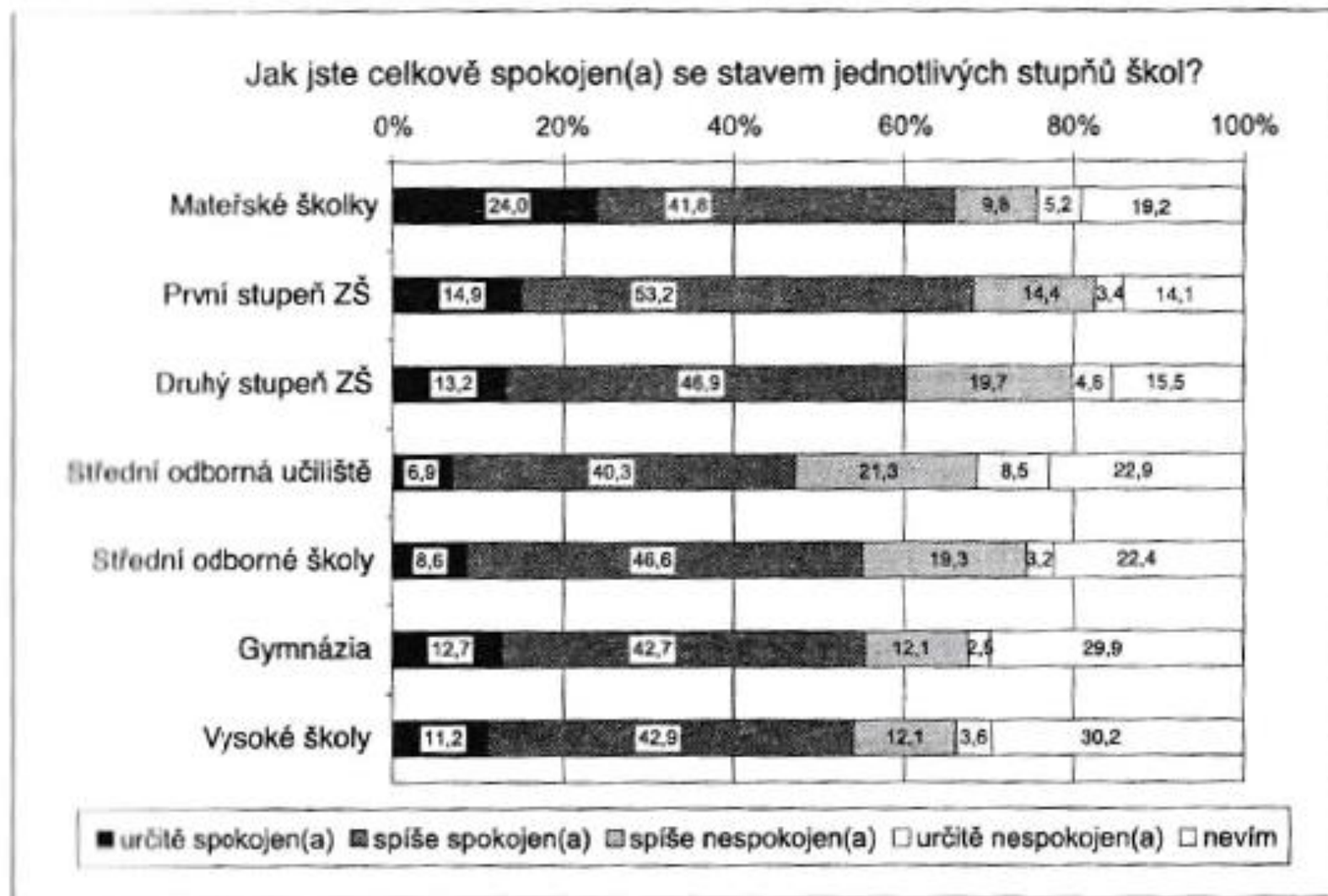
Vzdělanost obyvatel ČR

- od roku 2000 došlo k výrazné **vzdělanostní expanzi** – narůstá množství lidí s maturitou, ale i vysokoškolsky vzdělaných
 - maturita: 1950 5 %, 1980 17 %, 2011 31 %
 - VŠ: 1950 0,9 %, 1980 5 %, 2011 12.5 %
 - otázka: jaká je návratnost vzdělání? (Doseděl, Katrňák 2017)
- **hodnocení kvality a vývoje školství**
 - lidé jsou převážně spokojeni; školství hodnotí lépe ve srovnání se situací před rokem 1989 (Walterová a kol. 2010)

Vzdělanost obyvatel ČR

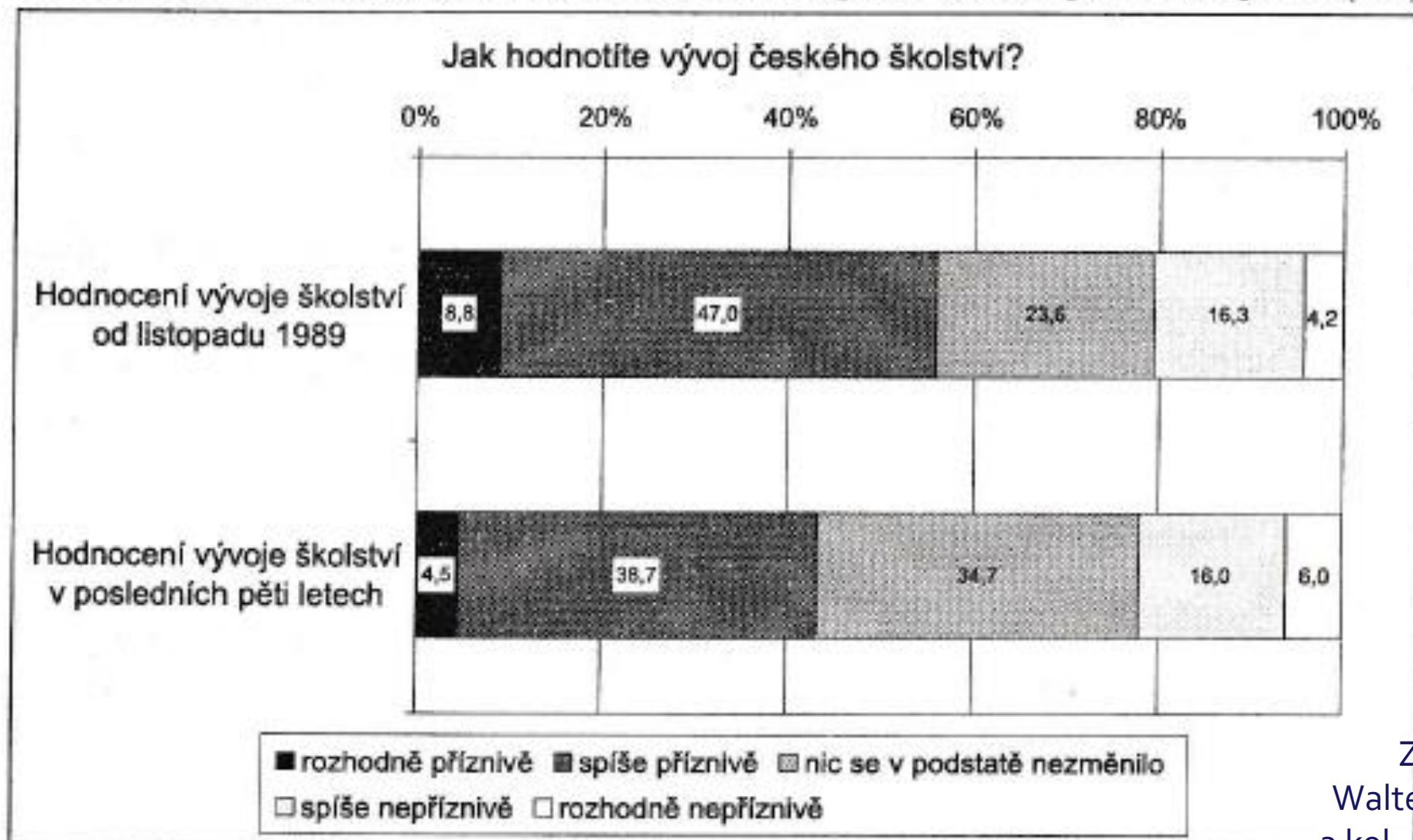
Graf č. 2.3 Spokojenost s jednotlivými stupni školství (v %)

Zdroj:
Walterová
a kol., 2010

Vzdělanost obyvatel ČR

Graf č. 2.4 Hodnocení vývoje českého školství od listopadu 1989 a za posledních pět let (v %)

Zdroj:
Walterová
a kol., 2010

Vzdělanost obyvatel ČR

REFERÁT – Souvislost vzdělání a příjmů s výskytem kohabitace (Vera Arshinnikova)

Vzdělanost a sociální nerovnosti

„Rozdílnost je inherentní součástí vzdělávání: studující disponují různým nadáním, volí si různé studijní směry, setrvávají ve vzdělávacím procesu různý počet let, děti ve škole dostávají různé známky. Současná podoba vzdělávacích systémů do značné míry stojí na explicitních principech soutěže, a tím pádem na implicitní selektivitě, která se má opírat o ideu meritokracie. Meritokracie se však v praxi uplatňuje problematicky, neboť kritéria hodnocení jsou konstruována tak, že jedince určitých sociálních charakteristik zvýhodňují a jiné znevýhodňují.“

(Jarkovská, Lišková 2008)

Sedí mezi vámi i umělci,
kteří nepotřebují umět
matematiku.
Jsou tady i budoucí
podnikatelé, které nezajímá
dějepis nebo anglická
literatura.

Jsou tu sportovci, pro které
je fyzická kondice
důležitější než fyzika.
Pokud dostanete skvělé
známky, **výborně!** Ale
pokud ne, prosím, pořád
buďte sebevědomí.

Je to v pořádku, je to
pouze test / písemka.
V životě vás čekají
mnohem **větší věci.**
Jeden test nebo špatná
známka vám nevezmou
vaše **talenty a sny.**

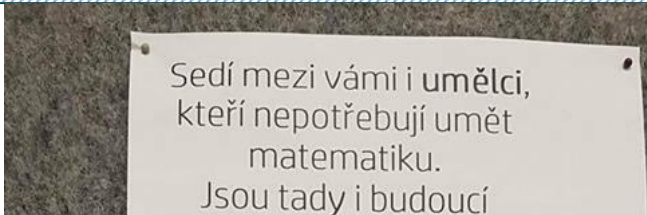
A prosím, nemyslete si,
že lékaři a inženýři jsou
jediní **šťastní lidé** na světě.

Vzdělanost a sociální nerovnosti

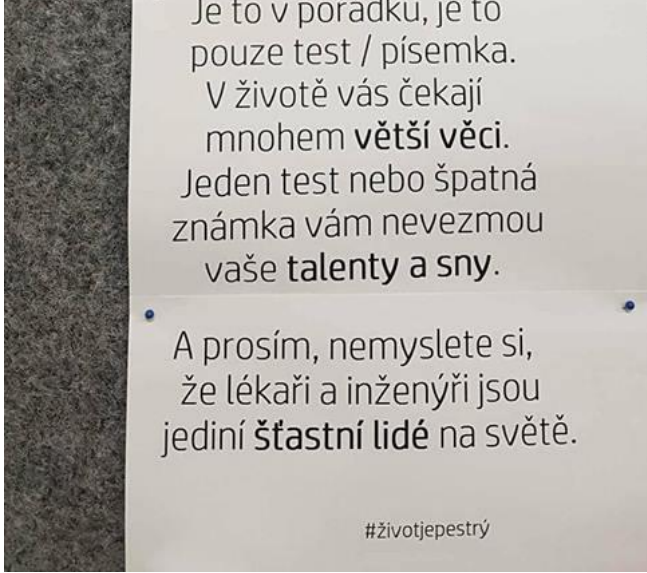
- rovný přístup ke vzdělání
- vzdělání jako možnost se realizovat

Podle školních dokumentů má každý získat klíčové kompetence, být pozitivně hodnocen a zažívat úspěch. Tomu skutečnost na školách, které jsem zkoumala, vždy neodpovídala. Mnoho žáků ve škole téměř nezažívalo pocity úspěchu, pozice „neúspěšných“ byly zatížené stigmatem, provázené negativními postoji vůči škole. „Vítězové“ vedle dobrého prospěchu získali zároveň atributy morální čistoty – zodpovědnost, slušnost, snaživost. „Poražení“ byli spíše spojováni se stigmatizujícími vlastnostmi lenosti, problémovosti, drzosti, hrubosti, nepřátelskosti, nevychovanosti. (Vojtíšková 2011)

- iluzornost autonomie systému školství; dvojí požadavek: politika žádá „zmasovění“, ekonomika specializaci (Keller, Tvrdý 2008)
- během 20. století trvale narůstá počet osob, které dosáhly vyššího vzdělání než jejich rodiče (Simonová 2010)

Sedí mezi vámi i umělci,
kteří nepotřebují umět
matematiku.
Jsou tady i budoucí

Je to v pořadku, je to
pouze test / písemka.
V životě vás čekají
mnohem větší věci.
Jeden test nebo špatná
známka vám nevezmou
vaše talenty a sny.

A prosím, nemyslete si,
že lékaři a inženýři jsou
jediní šťastní lidé na světě.

#životjepestrý

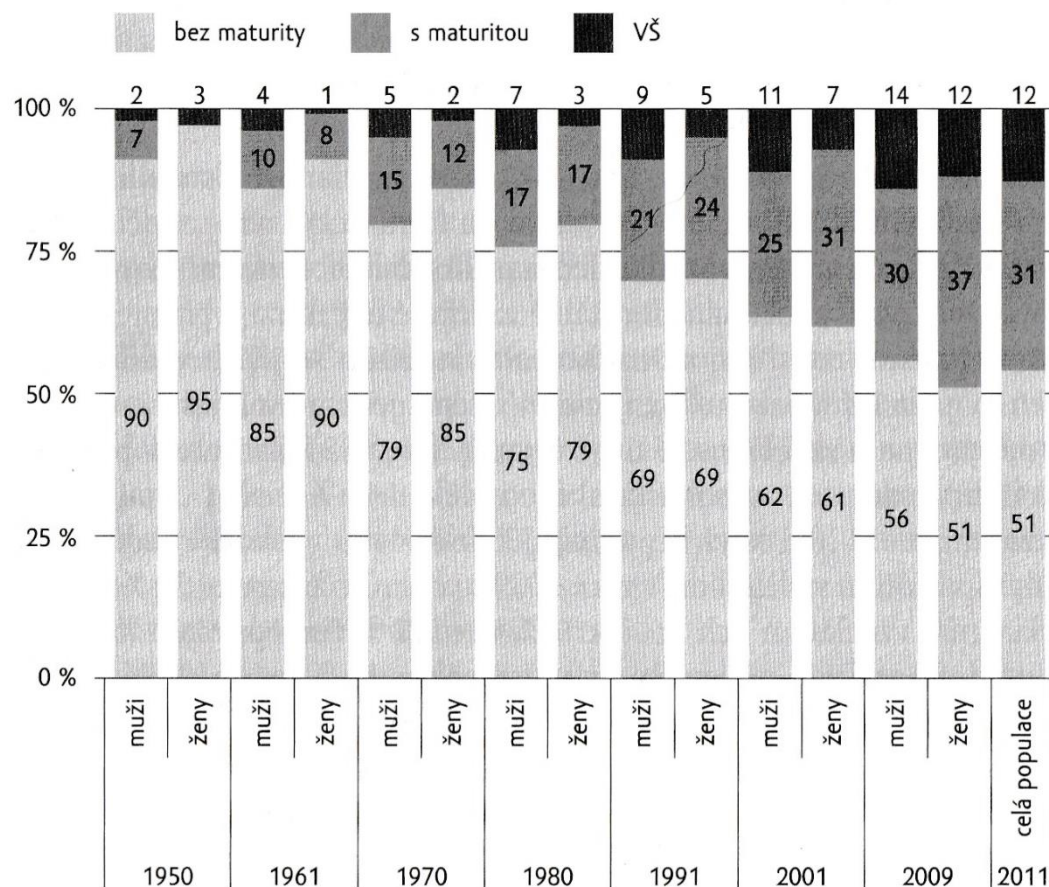
Vzdělanost a sociální nerovnosti

- ženy již dosahují vyšší vzdělanosti než muži, ale neodráží se to v jejich společenském postavení (Jarkovská, Lišková 2008)

Zdroj: ČSÚ
in
Simonová,
2010

Graf 32. Vývoj dosaženého vzdělání mužů a žen mezi lety 1950 a 2011

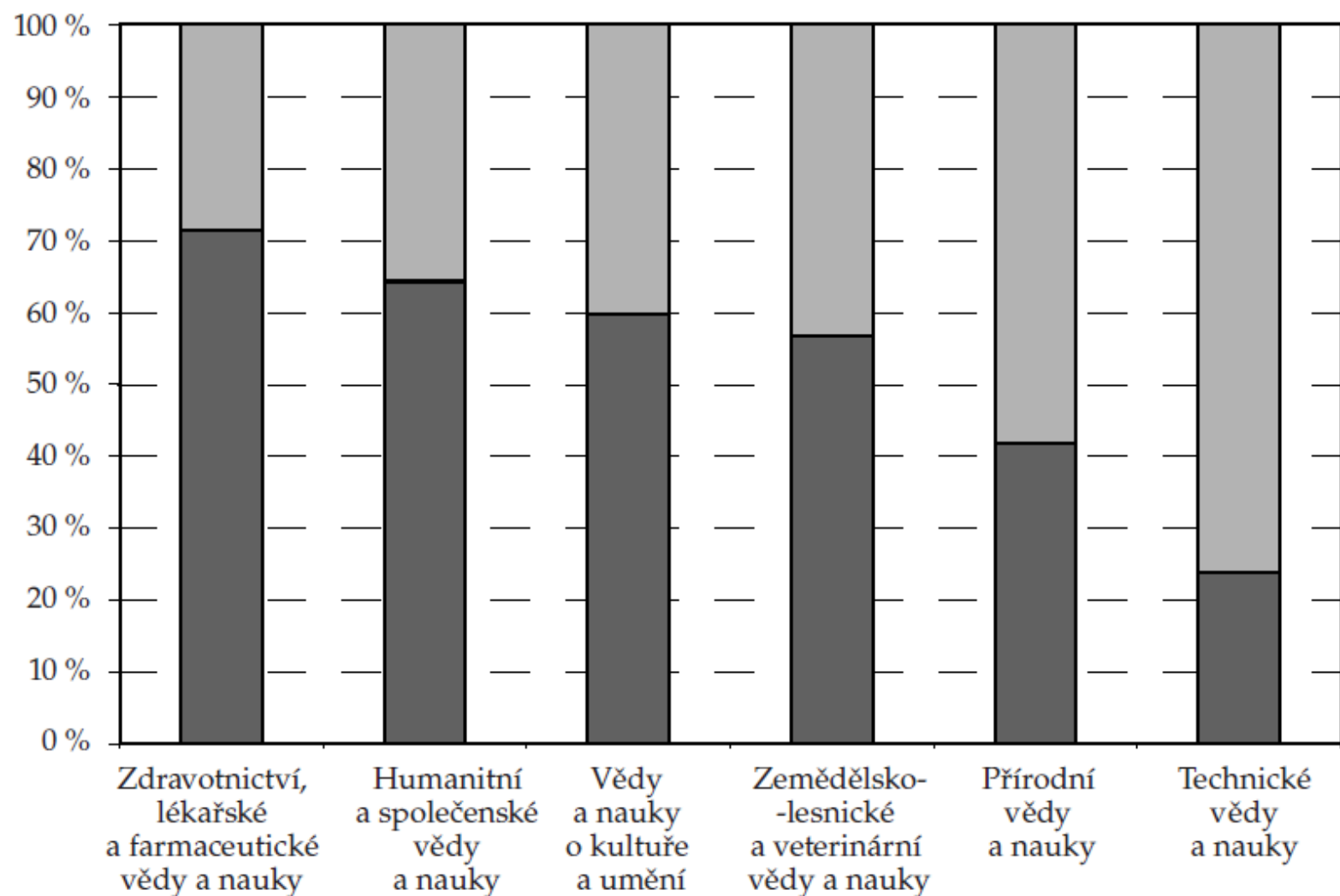
Zdroj: ČSÚ (Sčítání lidu, domů a bytů a VŠPS 2009).

Poznámka 1: Dopočet do 100 % tvoří osoby s nejištěným vzděláním, osoby bez vzdělání či osoby s nezařaditelnou školou.

Poznámka 2: Výsledky ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011, zachycené v tomto grafu, jsou pouze předběžně uvedené ke dni 26. 3. 2011. Osob s neidentifikovatelným vzděláním zůstalo v údajích za rok 2011 zatím 6 %. Data tříděná podle pohlaví v době tisku této knihy ČSÚ zatím nezveřejnilo.

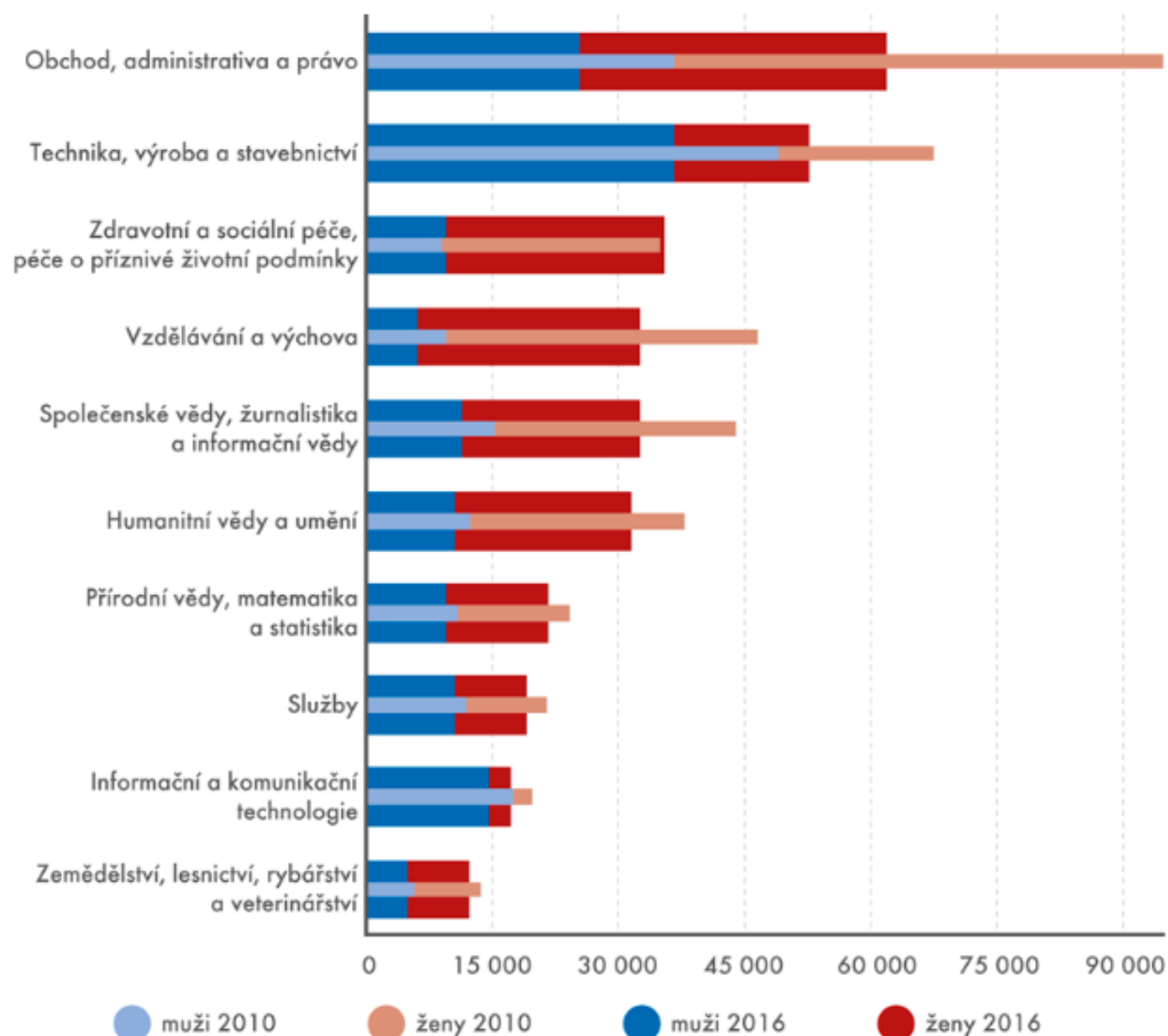
Vzdělanost a sociální nerovnosti

Graf 2. Studující VŠ oborů studia za rok 2006

Zdroj: Jarkovská,
Lišková 2008

Počet studentů veřejných a soukromých vysokých škol podle skupin studijních oborů podle klasifikace ISCED-F (2010 a 2016)

Zdroj: MŠMT dle
<http://www.statistikaa-my.cz/2017/10/pocet-studentu-vysokych-skol-klesa-o-ktare-obory-je-nejvetsi-zajem/>

Vzdělanost a sociální nerovnosti

- jsou školním systémem z(ne)výhodňováni chlapci nebo dívky?
 - příklad známek z matematiky (Münich, Protivínský 2018)

iROZHLAS

DOMOV SVĚT EKONOMIKA SPORT KULTURA VĚDA KOMENTÁŘE KOMUNÁLNÍ VOLBY SENÁTNÍ VOLBY

Kde se nacházíte: iROZHLAS.cz / [Zprávy z domova](#) | Související témata: [vysvědčení](#) [hodnocení](#) [školy](#) [školství](#) [učitelé](#)

Dívky dostávají lepší známky z matematiky, i když mají stejné výsledky jako kluci, ukazuje studie

Vzdělanost a sociální nerovnosti

- jsou školním systémem z(ne)výhodňováni chlapci nebo dívky?
 - příklad známek z matematiky (Münich, Protivínský 2018)
- vzdělanostní aspirace a segregace na základě genderu

Výsledky naší analýzy ukázaly, že jakkoliv jsou vzdělanostní aspirace dívek vyšší než u chlapců, faktory, jež vstoupily do analýzy, se nepodílejí na naměřeném genderovém rozdílu na statisticky signifikantní úrovni. V případě volby středoškolského vzdělání, tedy reálné vertikální segregace vzdělávacího systému, však některé faktory genderovým kategorizacím podléhají. V rovině postojové (aspirace) tedy naše analýza nepodpořila hypotézu o genderově rozdílné podmíněnosti výše aspirací, v rovině jednání (volba školy) však hypotéza vlivu a rozdílnosti prokázána byla. Tato disproporce naznačuje, že chlapci a dívky mají v českém prostředí k dispozici specifické vzdělanostní strategie k dosahování pozic na trhu práce a že faktory, jež tyto mechanismy podmiňují, mají v rovině jednání genderovaný charakter.

(Šmídová, Janoušková, Katrňák 2008)

Vzdělanost a sociální nerovnosti

REFERÁT – Inkluzivní vzdělávání (Barbora Pourová)

Předškolní vzdělávání

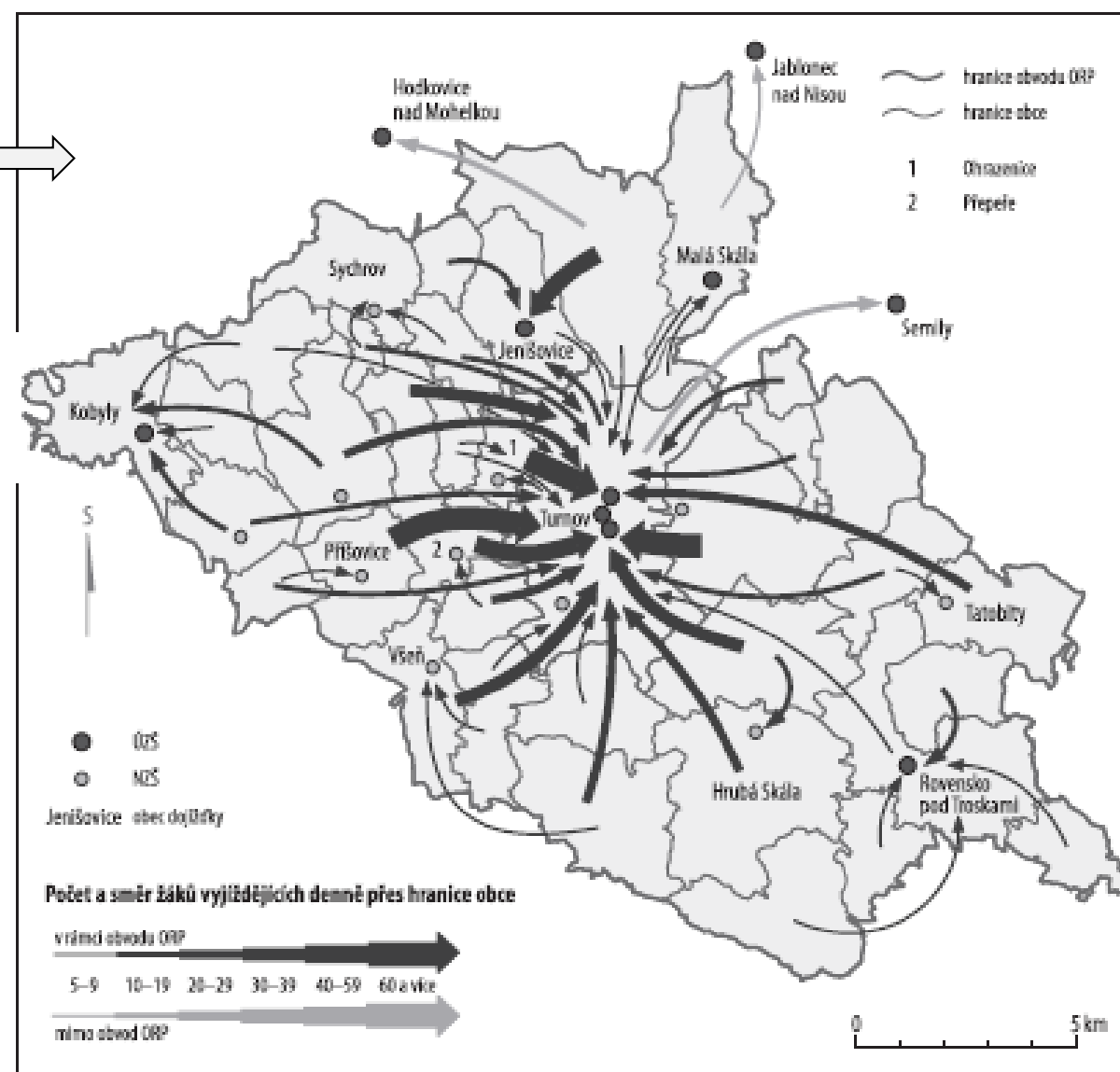
- využívání předškolního vzdělávání je relativně jednotné bez ohledu na vzdělání a příjem rodičů
- do tří let jen výjimečně, postupně narůstá docházka, 94 % dětí ve věku 5 let navštěvuje „školku“
- kvalifikovanější ženy mohou pracovat, spíše než být s dítětem doma
- ale okolo 20 % VŠ vzdělaných žen zůstává mimo trh práce navzdory své preferenci (Slepičková, Fučík 2018)

Základní školy

- „marketizace školství“ – veřejná služba × komerční principy; „malé“ a „velké“ ZŠ (Kučerová, Bláha, Pavlasová 2015)
- ZŠ sice bojují o žáky, ale rozdíly mezi třídami/učiteli jsou významnější než mezi školami navzájem (Dvořák a kol. 2010)
- domácí vzdělávání – praktické důvody / přesvědčení (Kašparová 2017)
- „gymnaziální katastrofa“ – odchod žáků na víceletá gymnázia (jen na některých školách)

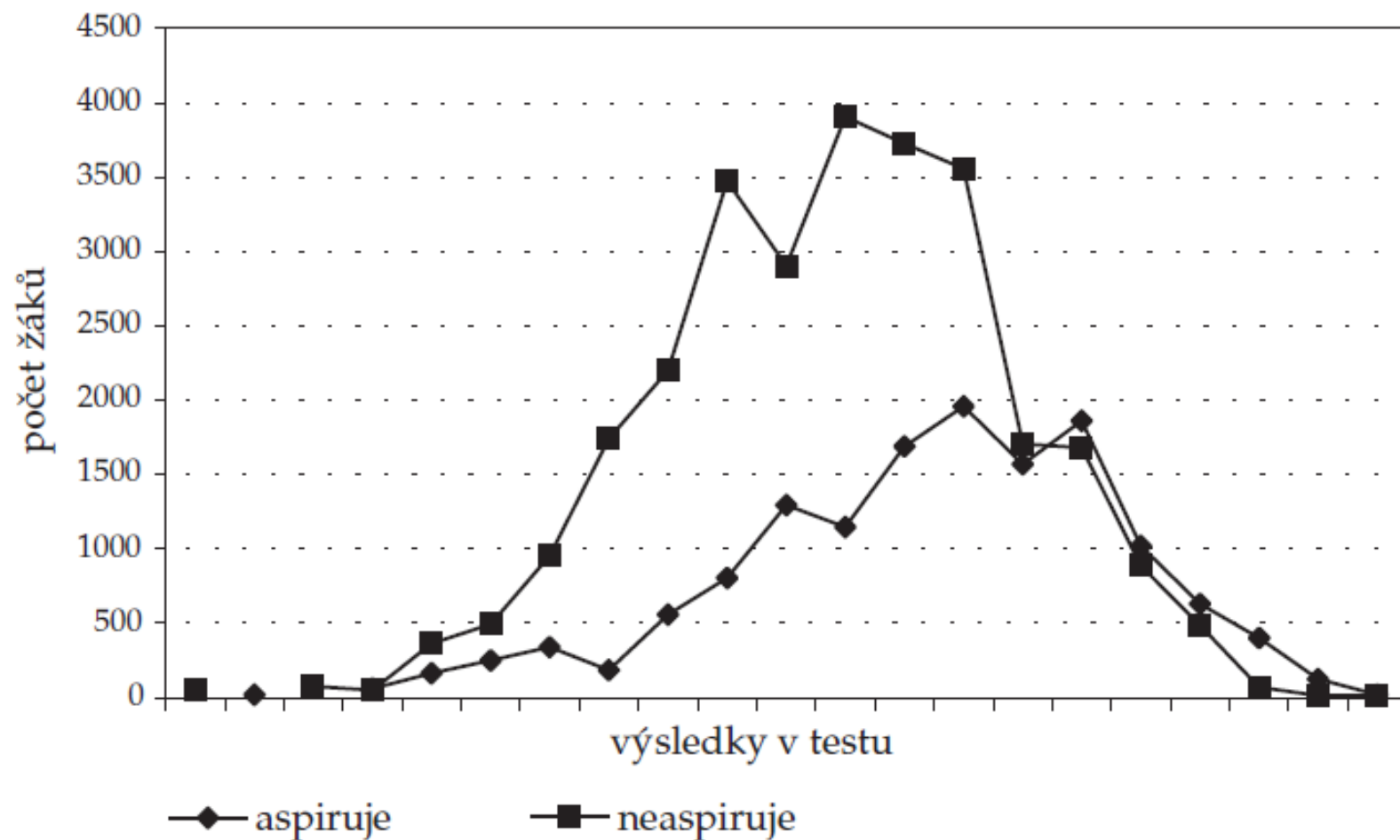
Obrázek 4. Počet a směr žáků vyjíždějících denně do základních škol přes hranice obce trvalého bydliště v roce 2001 v obvodu obce s rozšířenou působností Turnov

Zdroj: J. D. Bláha na základě sdělení představitelů obcí a Sčítání lidu, domů a bytů 2001.

Víceletá gymnázia

Z Graf 3. Výsledky v matematickém testu výzkumu TIMSS 2007 podle aspirací na studium na víceletém gymnáziu

Zdroj: TIMSS 2007.

(Straková 2010)

Vysoké školy

- „masifikace vysokého školství“ v letech 1990–2010
- **1998** – reforma VŠ zákona (mj. vznik soukromých VŠ)
- jednota výuky a výzkumu jako ideologie (Šima, Pabian 2013)
- politika a každodennost (Dvořáčková a kol. 2015)
- studijní neúspěšnost na vysokých školách (Vlk a kol. 2017)

rok	školy	Studenti soukromých vysokých škol	
		celkem	z toho ženy
2002	27	7 891	4 209
2003	28	13 286	7 339
2005	39	24 858	14 434
2007	42	40 939	24 658
2008	45	50 659	30 472

Vysoké školy

Výsledky hodnocení veřejných vysokých škol v ČR 2016

Hodnocení dimenzí a profilů VVŠ ČR 2016	Vědecká, výzkumná a tvůrčí orientace	Mezinárodní otevřenost a atraktivita	Regionální rozvoj a sociální inkluze	Zájem uchazečů a úroveň studentů	Hodnocení studia, kurzů a učitelů	Zaměření na praxi a další vzdělávání	Uplatnění absolventů na trhu práce
Univerzita Karlova v Praze	****	*****	*	*****	****	***	*****
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	***	**	*****	***	**	***	**
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem	**	**	*****	**	**	***	***
Masarykova univerzita	****	*****	***	****	****	***	***
Univerzita Palackého v Olomouci	***	***	***	****	***	****	***
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	***	*****	*	*****	***	****	***
Ostravská univerzita v Ostravě	**	**	*****	****	***	***	***
Univerzita Hradec Králové	**	**	****	**	***	***	***
Slezská univerzita v Opavě	**	**	*****	**	*	**	**
České vysoké učení technické v Praze	****	****	*	***	***	***	****
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	*****	****	*	***	****	****	****
Západočeská univerzita v Plzni	***	**	***	***	***	***	***
Technická univerzita v Liberci	**	**	*****	**	**	***	***
Univerzita Pardubice	***	**	****	**	**	**	**
Vysoké učení technické v Brně	****	***	**	***	***	****	***
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	***	**	****	**	**	**	**
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	***	**	*****	**	**	***	***
Vysoká škola ekonomická v Praze	**	*****	*	*****	****	**	****
Česká zemědělská univerzita v Praze	***	***	**	**	**	**	***
Mendelova univerzita v Brně	***	****	***	***	**	**	*
Vysoká škola polytechnická Jihlava	*	*	****	*	**	****	**
Vysoká škola technická a ekonomická v Ā. Budějovicích	*	**	****	*	*	*****	**

Závěrečné shrnutí

- vzdělávací systém jako mechanismus reprodukce sociálních nerovností × integrace, inkluze
- stereotypy navázané na některé formy vzdělání (např. víceletá gymnázia, venkovské školy) – socioekonomická determinace, prestiž
- masifikace a marketizace
- iluze autonomie vzdělávacího systému – prvky trhu i politiky

Děkuji za pozornost!